

Ruurlose slachtoffers in Nederlands Indië

In 'De harmonica bleef vijf jaar stil' worden de namen van drie dorpsgenoten genoemd die zijn omgekomen in het verre Nederlands Indië: Jan Bloemendaal (toen abusievelijk geschreven als Bloemendal), Piet Telkamp en W.J. Kock. Bij gebrek aan nadere gegevens is het toen bij die summiere informatie gebleven. Sindsdien is echter meer informatie beschikbaar gekomen en om ook hen de verschuldigde eer te bewijzen volgen hier deze aanvullende gegevens.

Over de strijd die ons land als koloniale mogendheid voerde in Indië tegen de Japanners is in Nederland overigens maar bitter weinig bekend. Veel verder dan de Slag in de Javazee, de ondergang van onze vloot onder leiding van Karel Doorman ('Ik val aan, volg mij') en wat globale informatie over de Jappenkampen en de Birma-spoorlijn reikt het eigenlijk niet. Maar het leed was daar in het verre Indië niet minder groot dan in Europa.

Als begin van de oorlog in Oost-Azië geldt in het algemeen de aanval van de Japanners op Pearl Harbour (Hawaii) op 7 december 1941. Daarvoor waren de Japanners echter al geruime tijd op oorlogspad en hadden grote delen van China in hun macht gebracht. Nog in diezelfde december 1941 lanceren de Japanners een groot offensief te land en op zee tegen landen als Maleisië, de Filippijnen, Thailand en Singapore.

In januari 1942 zetten de Japanners hun beslissende aanval in op Nederlands Indië. Medio februari hebben ze vaste voet op Sumatra. Met de moed der wanhoop trekt admiraal Karel Doorman met zijn vloot ten strijde om de Japanse invasie tot staan te brengen. Als op 27 februari het vlaggenschip H.M. De Ruyter, met aan boord schout-bij-nacht Doorman, de grond in wordt geboord is het pleit feitelijk beslecht. Begin maart 1942 trekken de Japanners Java binnen, het hart van Nederlands Indië. Op 9 maart 1942 volgt de capitulatie.

Veel krijgsgevangen militairen en mariniers worden door de Japanners als dwangarbeiders tewerkgesteld op diverse plaatsen in door Japan bezet gebied in Zuidoost-Azië. Bij de aanleg bijvoorbeeld van een spoorlijn dwars door het oerwoud van Sumatra. Een nog groter contingent wordt ingezet in Thailand en Birma (nu Myanmar) bij de aanleg van de beruchte Birma-spoorweg tussen Bangkok en Rangoon. Ook wel aangeduid als de 'Dodenspoorweg' en bekend van de oorlogsfilm 'Bridge over river Kwai'. In totaal heeft deze spoorweg het leven van 80.000 tot 100.000 mensen gekost, als gevolg van uitputting, ziekte, ondervoeding en bombardementen door geallieerden (de kampen lagen direct aan de spoorlijn). Daaronder bijna 3.000 Nederlanders.

De spoorweg was gereed in december 1943. De werkkampen bleven echter bestaan voor het verrichten van onderhoud en het repareren van de schade die door geallieerde bommenwerpers werd toegebracht. Een deel van de krijgsgevangenen werd evenwel overgebracht naar Japan, hoewel veel transporten niet verder zijn gekomen dan Vietnam of elders in Indo-China.

Jan Bloemendaal

Zeemansgraf ten oosten van Singapore

Het moet in de beginfase van de oorlog in het Verre Oosten zijn geweest, in december 1941, dat Jan Bloemendaal bij de strijd betrokken raakt, als Japan een offensief begint tegen Maleisië, de Filippijnen, Thailand en Singapore. Jan Bloemendaal, geboren op 25 juni 1918 in Ruurlo, dient op dat moment als sergeant vlieger bij de MLD (Marine Luchtvaartdienst), een onderdeel van de Koninklijke Marine. Hij behoort tot de bemanning van vliegboot X.15, een zogenoemde Catalina, waarmee zowel op een landingsbaan als op het water kon worden geland. Het toestel, met een bemanning van 7 à 9 man, werd vooral gebruikt als verkenningsvliegtuig door de marine. In Indië beschikte Nederland over 25 van deze vliegboten.

Het is 29 december 1941 wanneer Jan Bloemendaal met zijn vliegboot een anoniem zeemansgraf vindt in Straat Karimata, tussen Sumatra en Borneo. Veel meer details zijn eigenlijk niet bekend. In de oorlog deed volgens Frits Toevank het verhaal de ronde dat Jan Bloemendaal met zijn vliegtuig in zee was gestort vanwege brandstofgebrek, toen het vliegdekschip waarvan hij was vertrokken na terugkomst van een patrouille in de golven was verdwenen. Het kan ook zijn dat zijn vliegboot door de Japanners is neergeschoten. De Catalina kon als gezegd landen op zee en in de wateren tussen Java, Sumatra en Borneo was op dat moment een geallieerde vloot eenheid actief onder bevel van schout-bij-nacht Karel Doorman.

Net als in andere gezinnen waar een zoon werd verloren in de strijd tegen de vijand was het verdriet en de bitterheid groot bij de nabestaanden in Ruurlo. Er was in het geval van Jan Bloemendaal bovendien geen gedenkteken ter nagedachtenis, geen graf waarop bloemen konden worden gelegd. Het moet dit gemis zijn geweest dat Jan's zus Gerrie Bloemendaal ertoe bracht om later het graf van de Canadese vlieger Clarence Soderstrom te adopteren. Deze kwam op 17 juni 1944 om bij een crash van een viermotorige Halifax aan de Semmeltjesdijk en wordt begraven op de algemene begraafplaats in Ruurlo. Sindsdien nam Gerrie Bloemendaal het onderhoud van het graf voor haar rekening. Meer dan vijftig jaar na dato duikt er op het internet nog een vraag op van Soderstrom's neefje Alan, wie toch die jonge vrouw is geweest die men wel eens had aangetroffen bij het graf van zijn omgekomen oom.

Afbeelding van een Catalina vliegboot (bron: Nederlands Transportmuseum)

Piet Telkamp

De beruchte Birma-spoorlijn

Pieter Willem Telkamp diende in het begin van de oorlog als brigadier artillerie bij de KNIL (het Koninklijk Nederlands Indisch Leger). Hij is op 22 juli 1915 geboren in Hoogezand. Later verhuist het gezin naar Ruurlo, waar vader Jan als spoorwegman werk vindt.

Piet behoort na de capitulatie van Nederlands Indië tot de groep gevangenen die als dwangarbeider te werk wordt gesteld aan de beruchte Birma-spoorlijn.

Uit Japanse interneringsgegevens, die in augustus 2011 via internet beschikbaar zijn gekomen, blijkt dat hij op 8 maart 1942 in Bandung krijgsgevangen is gemaakt. Nadat hij eerst gevangen heeft gezeten in een krijgsgevangenkamp op Java is hij op 10 januari 1943 doorgestuurd naar 'Camp 10' in Thailand, om als dwangarbeider te werken aan de beruchte Birma-spoorlijn. Volgens de Japanse gegevens wordt hij op 25 januari 1943 ziek. Hij overlijdt op 17 juni 1943 om 17.00 uur in Chungkai aan ondervoeding (malnutrition), in wat door de Japanners wordt aangeduid als 'No.2 POW hospital of Thai POW Camp, Chungkai, Kanchanaburi county, Kanchanaburi prefecture, Thailand'. Chungkai ligt circa 100 km ten westen van Bangkok, aan de rivier Kwai. Hij is na de oorlog herbegraven op het Ereveld Chungkai (vak 7, rij B, nr. 9).

Het graf van Willem Telkamp op het Ereveld Chungkai in Thailand (de foto is gemaakt door Gijs Dekker tijdens een bezoek aan het ereveld)

W/59 1164 泰 昭 18 年 11 月 17 日

收容所 Camp	爪哇 泰 17 年 3 月 5 日	番 號 No.	爪哇 461
姓名 Name	TELKAMP, Pieter Willem テレアムフ・ピートル・ビルム	生年月日 Date of Birth	22 Jul 1915
國 籍 Nationality	蘭	所 屬 部 隊 Unit	A.S.T. N.I. 94133
階級身分 Rank	Brig. Artillerie 石色女伍長	捕 獲 年 月 日 Date of Capture	17.3.8.
捕獲場所 Place of Capture	バンドン	父ノ名 Father's Name	TELKAMP, Jan
父ノ名 Father's Name	TELKAMP, Jan	母ノ名 Mother's Name	TELKAMP, Wemohem
本籍地 Place of Origin	Bandoeng	職 業 Occupation	
通 報 先 Destination of Report	Massaulaan 邦 Bandoeng	特 記 事 項 Remark	90677

37777

補 修 欄 Other Informations
18. 1. 10. 泰 俘 虜 収 容 所 - 移 管 島 出 発
18. 6. 19. 榮 養 失 調 症 - 7 死 亡 19 時 (土)
昭和 18 年 6 月 19 日 死 亡 (JA. 75 P. 1164)
昭和 18 年 1 月 25 日 発 病
死亡場所 泰 日 カン ナ ナ ツ 果 カ ナ ナ ツ 1 部 4 コ - カ ナ ナ ツ
泰 俘 虜 収 容 所 初 修 療 病 院
屍 体 處 理 土 葬 4 コ - カ ナ ナ ツ 墓 地 1 部 1 部 (JA. 150)

De Japanse interneringskaart van Willem Telkamp

Willem Kock

Dwargarbeid in Japanse kolenmijn

Een deel van de in het voorjaar krijgsgevangen Nederlandse militairen en burgers was al eerder rechtstreeks afgevoerd naar Japan, om daar als dwangarbeider te worden tewerkgesteld. Daar treffen we Willem Kock uiteindelijk aan in Fukuoka kamp 6. Waarschijnlijk is hij eerst nog elders tewerkgesteld geweest (aan de spoorlijnen in Sumatra of Birma of een ander kamp in Japan), want Fukuoka kamp 6 wordt pas op 22 januari 1943 geopend (toen nog als kamp 15) en dan is Willem al bijna een jaar in krijgsgevangenschap.

Wilhelmus Josephus Kock is geboren op 26 april 1917 in Gendringen, maar bij het begin van de oorlog woont hij aan de Van Arkellaan (nr. 41). Als hij krijgsgevangen wordt gemaakt is hij in dienst van de Koninklijke Marine als stoker olieman op de mijnenveger Pieter de Bitter.

Fukuoka kamp 6 ligt op het zuidelijke eiland Kiusju, hemelsbreed zo'n 75 km ten noorden van Nagasaki. In feite gaat het om de Takamatsu kolenmijn, waar de dwangarbeiders als goedkope werkkrachten werden ingezet. Het kamp viel onder supervisie van het Japanse leger, andere kampen waren ook wel direct toebedeeld aan bedrijven. In Japan hebben zo'n 130 werkkampen bestaan in de oorlog, waar in totaal zo'n 35.000 krijgsgevangenen dwangarbeid verrichten. Circa 3.500 (10 procent) van hen zijn om het leven gekomen, waaronder 852 Nederlanders zijn getraceerd. Waarschijnlijk waren in de Takamatsu kolenmijn vooral Nederlandse krijgsgevangenen tewerk gesteld, want naast de 60 Nederlandse krijgsgevangenen die hier de dood vonden tellen we slechts elf Britten en drie Australiërs.

Op 9 augustus 1945 werpen de Amerikanen een atoombom op Nagasaki. Eerder al, op 6 augustus 1945, was er een eerste atoombom afgeworpen boven Hiroshima. De tweede atoombom boven Nagasaki is voor de Japanners de aanleiding om op 15 augustus te capituleren. Voor Kock is het dan helaas te laat. Zijn gezondheid is dan al zodanig verslechterd dat hij op 1 september 1945 alsnog overlijdt aan een combinatie van tbc en andere longziekten. Ongetwijfeld een direct gevolg van zijn jarenlange werkzaamheden in de mijn. Weliswaar sterft hij als vrij man en niet als krijgsgevangene, maar het blijft schrijnend. De urn van Wilhelmus Josephus Kock is na de capitulatie van de Japanners bijgezet op het Nederlandse ereveld Menteng Pulo in Indonesië, in de buurt van Jakarta (Col. O, nr. 36). Samen met die van 700 andere in Japan omgekomen krijgsgevangenen.

Het Nederlandse ereveld Menteng Pulo in Indonesië (bron: Oorlogsgravenstichting)

Oswald Watervoort

Ontsnapping naar Australië

De matroos Oswald Gerhard Watervoort uit Ruurlo was het lot gunstiger gezind. Oswald is in 1918 geboren in het Duitse Goch, als enige zoon van Theodorus Watervoort en Petronella Theodora Hemmers. In september 1934 komt het gezin Wagenvoort naar Ruurlo, waar Theodorus zich vestigt als zadelmaker aan de Barchemseweg, aan de Barchemse kant naast de kapel.

Oswald Watervoort is in de meidagen van 1940 als marinier betrokken bij de strijd op de Noordzee tegen de Duitsers. Na de capitulatie wordt hij aanvankelijk als vermist opgegeven. Tot zijn familie onverwachts een brief van hem ontvangt, naar men zegt vanuit Lissabon, waaruit blijkt dat de verloren zoon in goede gezondheid verkeert. Later duikt hij op in Australië, waar hij samen met andere Nederlandse marine-eenheden die aan capitulatie zijn ontkomen deelneemt aan de strijd van de geallieerden tegen de Japanners.

Na de oorlog blijft Oswald hangen in Australië, waar hij trouwt en een nieuw bestaan opbouwt. In 1950 wordt hij genaturaliseerd tot Australisch staatsburger en dan wordt (zonder nadere plaatsaanduiding) het westen van Australië als woonplaats genoemd. Zijn beroep is dan business manager, ofwel bedrijfsleider.

WESTERN AUSTRALIA. Oswald Gerhard WATERVOORT.

Dutch, aged 31 years, 5 feet 8 inches. Served with Royal Netherlands Navy in Australian waters during the war -- the last four years eight months continuously in Australia. Speaks, reads and writes English very well. Married to an Australian girl and has one child born Melbourne in 1946. Business Manager.

Fragment uit het document waarin Oswald Watervoort tot Australisch staatsburger wordt genaturaliseerd

Bronnen:

www.ogs.nl

<http://www.gahetna.nl/collectie/index/nt00425>

Jan Oonk

februari 2022